

בבא קמא סוגיה ה (דף ג ע"א): בור י', בור ט'

הגמרא בבא קמא, בחיפושיה אחר אבות ותולדות של המזיקים השונים הכתובים בתורה, מגיעה לבור ומציעה שאב בור יהיה בור שהוא מספיק עמוק כדי להמית שור, והתולדה של בור תהא בור שלא מסוגל להמית. מסביב לשאלה זו נכנסים לעיון בגדר של בור עמוק עשרה טפחים (בור י') המסוגל להמית, ובור עמוק תשעה טפחים ומטה (בור ט') שאינו מסוגל להמית.

בבא קמא דף ג ע"א

תולדה דבור מאי ניהו? אילימא אב י' ותולדה ט', לא ט' כתיבי ולא י' כתיבי! (והרי קיים כלל שמה שכתוב בפירוש בתורה הוא אב ומה שלא כתוב הוא תולדה). הא לא קשיא "והמת יהיה לו" [נשמות כא, לג-לד: וכי יפתח איש בור או פי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: בעל הבור ישלם כסף ושיב לבעליו והמת יהיה לו] אמר רחמנא, וקיים להו לרבנן י' עבדן מיתה ט' נזיקין עבדי מיתה לא עבדי. סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזקין! (כלומר אין כאן אב ותולדה אלא שניהם אב).

א. נעוין במשנה בדף ג ע"ב:

החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור, חייב. אחד החופר בור, שיש ומערה, חריצין ונעיצין, חייב. אם כן למה נאמר בור? מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים. היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. ואם הוזק בו חייב.

ב. ונראה את רש"י שם בדבריו "סתם בור וכו'":

סתם בור - עשרה טפחים:

מה בור שיש בו כדי להמית - דהיינו י' טפחים:

1) איך לפי רש"י מופיע שבור י' הוא הבור למיתה?

ג. על כך אפשר להקשות כדברי התוספות תלמידי רבינו פרץ בד"ה "לא תשעה כתיבי וכו'" (בשיטה המקובצת ב"ק ג ע"א):

לא תשעה כתיבי ולא עשרה כתיבי. תימא! דבפרק הפרה תנן וכו' ככתוב בתוספות. פירש רש"י ז"ל משום דסתם בור עשרה. זה אינו, שהרי בור דירמיה ובורו דיוסף שאם לא היה בו כי אם עשרה, אם כן היו יכולין לצאת ממנו. וכן בור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים. לכך נראה לרבינו תם דודאי סתם בור הוא יותר מעשרה, והא דקאמר לקמן מה בור שיש בו כדי להמית עשרה אוהמת יהיה לו סמך, כדקאמר בשמעתין והשתא צריכי והמת יהיה לו ובור, דאי כתב רחמנא בור הוה אמינא דוקא כשעמוק הרבה יותר מעשרה, דהכי הוה סתם בור כמו בור דירמיה ודיוסף, קא משמע לן והמת יהיה לו, דכיון דיש בו כדי להמית מחייב, דהיינו בעומק עשרה, דקים להו לרבנן דעשרה עבדי מיתה. ואי כתב רחמנא והמת הוה אמינא כל דקטיל ואפילו פחות מעשרה. קא משמע לן בור, דכל סתם בור יש בו כדי להמית, דהא עמוק הוא הרבה, הילכך גלי והמת יהיה לו, דיש בו כדי להמית דוקא קאמר, ולא כל דקטיל אפילו אין בו כדי להמית. תוספות תלמיד הר"ר פרץ ז"ל.

2) מה הקושיא על רש"י?

3) מניין על פי דברי תלמידי רבנו פרץ לומדים שבוך י' הוא
למיתה?

ד. נתעמק קצת בדברי רש"י בסוגייתנו (ג ע"א) בד"ה "וזה אב לנזיקין" בלישנא הקמא:

(נזכור שכדי להיקרא "אב" צריך שהמזיק יהיה כתוב במפורש בתורה).

(לישנא קמא) דאם נפל שור בבור תשעה ומת, פטור בעל הבור. ואם הוזק חייב.
ואב הוא, דהא מדיוקא דקרא נפקא, מדכתיב "והמת יהיה לו" דמשמע בור
עשרה דבר מקטיל הוא חייב במיתת השור הא בציר מהכי במיתה לא חייב הא
בניזקין מתחייב...

4) מניין לרש"י שרק בור י' חייב על מיתה השור?

5) האם דברי רש"י אלו תואמים לדבריו במשנה בדף נ ע"ב
(המובאים לצ"ל)?

6) מניין לו שבוך ט' חייב אם הליק ולא המית?

7) האם לדעתך חייבים לדיוק מן הפסוק שבו ט' חייב בנזיקין?

ה. ננסה להבין יותר טוב את דברי רש"י, על ידי דברי התוספות של רבינו ישעיה (בשיטה

המקובצת בסוגייתנו):

רבינו ישעיה

לכך נראה כדפרש"י ז"ל דסתם בור עשרה, והכא הכי פירושו: לא תשעה כתיבי
בניזקין ולא עשרה כתיבי במיתה לחודא, דדילמא הא דכבתיב בור סתם דהוא
עשרה בין למיתה בין לנזקין קאמר, אבל בתשעה לא מחייב אף ניזקין. ומשני
"והמת יהיה לו וכו'", כלומר מדסמך "והמת יהיה לו" ל"בעל הבור ישלם"
משמע דהוא בור למיתה קאמר אבל לנזקין תשעה, ומבור דיוסף וירמיה לא
קשה דהנהו בית אסורים היו והיו עמוקין הרבה, אבל הכא בבור לתשמיש
איירינן וסתמו עשרה.

8) איך הוא מיישב את שתי הקושיאות (סתם בור י', ונזיקין ט')?

ו. נעיין עכשיו ברשי" בלישנא השניה שלו:

לישנא אחרינא סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזקין דכי היכי דנפיק לן מקרא בור עשרה למיתה נפקא לן בור ט' לנזקין, דכתיב "ונפל שמה שור או חמור" משמע בין מת ובין הוזק, "בעל הבור ישלם". ומיהו אם מת השור, אמור רבנן בבור תשעה פטור דלא מחמת הבור מת, דאין בו כדי להמית. אבל הוזק, חייב דבור תשעה בר נזקין הוא.

9) מניין לאומרים שאור ט' חייב בנזיקין?

10) איך יודעים לפי הפסוק שאור ט' איננו לאמיתה?

11) איך יודעים שאור ט' פטור כאשר האמית?

ז. נעבור עתה לדברי התוספות ב"ק ג ע"א ד"ה "לא":

(הקדמה קטנה: לפי הגמרא (כח ע"ב) בור חייב באדם שניזוק ופטור באדם שנהרג. את זה דייקו מהפסוקים: "ונפל שמה שור או חמור... והמת יהיה לו" – חייב אם נפל שור לבור ומת, אך פטור אם נפל אדם ומת, הא אם ניזוק – חייב).

לא י' כתיב ולא ט' כתיב - תימה דבפי הפרה (לקמן דף נ: ושם) תנן מה בור יש בו כדי להמית עשרה פי בקונטרס דסתם בור יש בו י', אי"כ י' כתיב! ועוד קשה דהכא דריש מ"והמת יהיה לו" ועוד דבסמוך פריך סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזקין ופי' הקונט' דנפל שמה שור משמע בין מת בין הוזק, אי"כ כי דרשינן "שור ולא אדם" (כלומר דרשו מהפסוק "ונפל שמה שור או חמור" – חייב אם נפל שור לבור ומת, אך פטור אם נפל אדם ומת) הוה ליה למעט נמי אדם מנזקין (ולא רק ממיתה)! ע"כ נראה לפרש דסתם בור עמוק הרבה, וצריכי "בור" ו"המת יהיה לו", דאי לא כתיב בור הוה אמינא כל דקטיל ואפילו אין בו כדי להמית ואי כתיב בור הוה אמינא דוקא בור ולא שיח ומערה דגזירת הכתוב הוא, ולהכי איצטריך תרוייהו. והכי פריך לא ט' כתיב ולא י' כתיב בהדיה, ומסיק סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזקין, פירוש: כיון דבור י' לא כתיב בהדיא אלא מפקיה מסברא מ"והמת יהיה לו" דבעינן כדי להמית וקים להו לרבנן דהיינו בור י', בור ט' נמי הוי סברא דהוי אב לנזקין כיון דיש בו כדי להזיק. ומכל מקום לא ממעטינן אדם מנזקין דקרא ד"ונפל" לא ממעט אלא אמאי דכתיב בקרא בהדיא דהיינו בור עשר ולא איתורא.

12) מניין לאומרים לפי הפסוק שאור י' לאמיתה?

13) מניין לפי התוספות לאור ט' לנזיקין?

ח. התוספות מקשים על רש"י מהלימוד (ב"ק כח ע"ב) "שור ולא אדם".

14) הסבר את קושיית התוספות.

ט. ננסה לתרץ קושיא זו מדברי רש"י עצמו בדף כח ע"ב ד"ה "שור ולא אדם וכו".

שור ולא אדם חמור ולא כלים - והני מילי היכא דמת האדם דקרא במיתה משתעי דכתיב והמת יהיה לו אבל בנוק אדם חייב בעל הבור, דקרא מכופר ממעטינן (כלומר הפסוק בא לפטור מתשלום רק כאשר הבור המת אדם ולא כאשר הזיק אותו).

15) איך מתורצת לפי דבריט אלו קושיית התוספות?

י. שיטה נוספת ללמוד שבור לא פטור באדם שניזוק נמצא בתוספות רבינו פרץ ד"ה "סוף סוף זה אב וכו":

רבינו פרץ

סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזיקין. וא"ת היכא כתיב בקרא נזיקין דבור, י"ל ד"ונפל שמה שור או חמור" משמע בין מת בין הוזק. ולא נהירא דא"כ כי ממעטינן מ"שור ולא אדם" הו"ל למעוטי אדם מנזיקין כיון דמשתעי האי קרא בנזיקין, והא ליתא! דלקמן אמרינן דבור חייב בנזקי אדם. לכן נראה כדאיתא בירושלמי (ב"ק פ' הפרה ה"ה) כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור: חד למיתה וחד לנזיקין, כי לכך נכתב בור ב' פעמים, והשתא בור של נזיקין נמי נכתב ולהכי קאמר זה אב לנזיקין. ומ"מ כי ממעטינן אדם משור, לא קאי אלא אההיא דמיתה, מדכתיב "ולא יכסנו" ולא כתיב ולא יכסה, משמע דאחד בור קאי, והיינו ההיא דמיתה כדכתיב "והמת יהיה לו", על זה קאמר "שור ולא אדם".

16) מהיכן מדוייקים שבור שהליק אדם חייב?

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות:

- 1) רש"י אומר "סתם בור הוא י' טפחים", והרי התורה אמרה "והמת יהיה לו" – מכאן שבור י' הוא למיתה.
- 2) סתם בור איננו י' אלא הרבה יותר.
- 3) קים להו לרבנן דעשרה עבדי מיתה.
- 4) מדיוק הפסוק "והמת יהיה לו", משמע שמדובר בבור הממית ואם כן רק בבור י' חייב אם מת (שהרי רק בור י' מסוגל להמית).
- 5) משמע שבדף נ ע"ב רש"י לא מפרש שסתם בור י' אלא אומר שמדייקים זאת מפסוק.
- 6) מן הדיוק ומן הסברה: אם רק בור י' חייב במיתה אז בור ט' חייב בנזיקין.
- 7) לא. אפשר לומר שהתורה דברה רק על בור י' ובור ט' פטור לגמרי בין במיתה בין בנזיקין.
- 8) סתם בור י' ולא קשה מבורו של יוסף שהרי זהו בור אחר (בית אסורים). ובור ט' נלמד, שאכן הייתה ה"א שבור ט' פטור לגמרי מכל, שהרי התורה דברה רק על בור י' (שהוא סתם בור). אלא משום שכתוב בפסוק "והמת יהיה לו", משמע שרק על בור הממית היא מדברת, ואיננה באה למעט בור ט'. ומשום שהתורה לא ממעטת בור ט' לנזיקין, אין סברה לומר שיהיה פטור ולכן חייב.
- 9) לומדים זאת מן הפסוק עצמו "ונפל" משמע בין למיתה בין לנזק.
- 10) ללא ידיעת רבנן שרק בור י' ממית לא היינו יודעים.
- 11) אמרו רבנן שבבור תשעה פטור משום שלא מחמת הבור הוא מת שהרי אין בו כדי להמית.
- 12) לומדים מסברה - הרי מדובר בפסוק בבור שהמית, וסברה היא שזהו דווקא בור שמסוגל להמית, דהיינו בור י'.
- 13) גם מסברה: אם י' חייב במיתה משום שמסוגל להמית, סברה היא שגם בור ט' חייב בנזיקין משום שמסוגל להזיק.
- 14) לפי הגמרא (כח ע"ב) בור חייב באדם שניזוק ופטור באדם שנהרג. על פי זה אם הבור של הפסוק היה בין בור י' בין בור ט', אז המיעוט "שור ולא אדם" היה צריך להוציא אדם גם מנזיקין של בור ט', והרי שם כתוב שבור חייב בנזק אדם. אם כן מוכח שהפסוק לא דיבר על בור ט'.
- 15) רש"י אומר שכל דרשת "שור ולא אדם" היא על ענין הפסוק "והמת יהיה לו", היינו רק במקרה של מיתה אבל לא במקרה של נזיקין, ולכן לא שייכת קושיית התוספות.
- 16) משמע מהדיוק "לא יכסנו" שמדובר רק בבור אחד, והוא הבור למיתה. ולכן האדם התמעט רק מבור זה, דהיינו לענין מיתה ולא לענין נזיקין.